

ETNO-PARK KAO INJEKCIJA ŽIVOTA I ZAŠTITE U LICI

TATJANA KOLAK

O TIPOVIMA STAMBENE ARHITEKTURE

Najstarija seoska naselja u Lici smještena su na uzvisini uz rub obradivih površina. Kako je područje bogato šumom prevladava tip drvene kuće *brvnare* ili *brvnašice* koja je zbog neravnog terena bila u donjem dijelu podzidana kamenom. Prve su brvnašice tzv. *kuće na stanu*, građene do sedamdesetih godina 18. stoljeća. U gornjem dijelu su stanovali pastiri-čobani, a za smještaj blaga su služili *ajati* okolo kuće i

staje za blago u donjem dijelu kuće. Brvnašice su bile prostrane, od tesanih brvana, dok su brvna u ajatima cijepana (kalana). U njima nema čavala, spajanje greda se izvodilo drvenim klinovima, a kvake i brave su također drvene.

U vremenskom razdoblju od sedamdesetih godina 18. stoljeća do kraja prve polovine 19. stoljeća, u Lici pratimo spajanje obitelji u velike stočarske zadruge, te su građene i zadružne kuće. U prosjeku je ovaj tip zapremao 160 m². Sva je grada od piljenih hrastovih greda. Upotrebljavaju se željezni čavli, brave i kvake, a i veći su prozori ostakljeni. Okolo kuće su sagrađene velike i prostrane gospodarske zgrade. Često se uz jednu ili više strana kuće nalazi prigrađeni *ganak* na čijem je kraju obično zatvoreni

prostor *ajatić* koji služi kao spremište za mliječne preradevine ili *klitić* za spremanje djevojačkih škrinja s robom. Pokrov je od ražene slame ili od drvenih daščica - *šimla* ili *šindra*.

Od 1945. godine promjene dolaze i u ovaj kraj. Drvo i kamen još su uvijek važan građevinski materijal. Podzid i čelo kuće tesani je kamen, a sama konstrukcija je od piljene i tesane grade, dok se u interijeru koristi jelovina. Krovni pokrivač je dvostruk. S unutarnje strane je *šimla*, a s vanjske pribijen salonit.

1. Drvena kuća s dvije prostorije i zidanim dijelom u kojem se nalazi konoba. Vlasnik Dane Arbanas, Kaluderovac 24. Foto: Ivan Jelača

PROBLEM PROPADANJA I ZAŠTITE ARHITEKTURE

O ličkoj tradicionalnoj arhitekturi danas gotovo možemo govoriti da postoji u tragovima. Nestajanje autohtonog graditeljstva usko je vezano stradanjima ličkog kraja. Geografski uvjetovan granični prostor, vječna nesigurnost u vlastiti bitak, sužen izbor gospodarstva i klimatske prilike bitni su razlozi propasti sela.

Uspostavom Vojne krajine, a posebice u 19. stoljeću, zatumljuje se pučki duh, kao i ulazak građanskih elemenata i zakonitosti u tradicionalne vrijednosti, pa tako i u graditeljstvo.

Rasap sela nastavlja se između dva svjetska rata, kada pratimo masovno iseljavanje u bogatije hrvatske krajeve, ali i u svijet.

Kulminacija se zbiva tijekom II. svjetskog rata kada je većina objekata tradicionalnog graditeljstva potpuno uništena, ali i nakon 1945. godine procesom tadašnje državne politike pretvaranja seljaštva u radništvo.

Rezultat toga su danas većinom sela s dva do tri domaćinstva kojih je starosna dob sedamdeset ili više godina. Od ovog odstupaju samo sela Kosinjske i Gacke doline, te eventualno Lovinac (barem je bilo do Domovinskog rata).

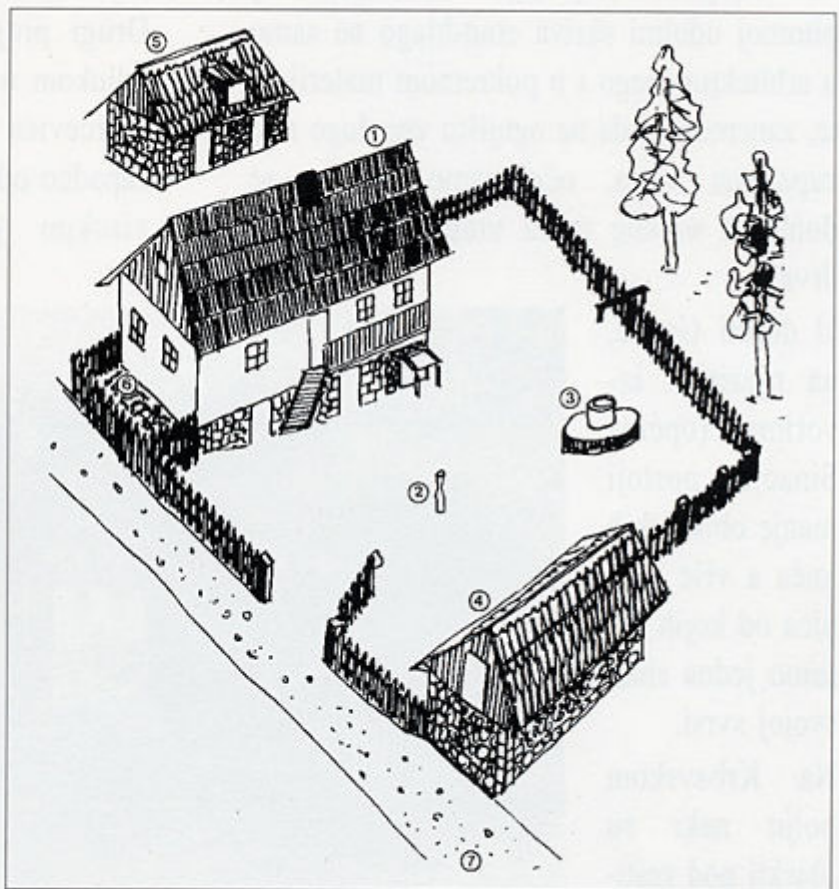
S obzirom na negativnu demografsku sliku Lika bi

2. Ribnik, općina Gospić: stara vodenica sa 9 mlinskih kamena. Danas više ne postoji. Fotografija iz 1962. god.

ulaskom u 21. stoljeće vrlo lako mogla potpuno izgubiti seoski element.

Pojam pučkog graditeljstva su nam, dakle, pojedinačni objekti, uglavnom u ruševnom stanju, te su potrebna značajna financijska

3. Stipurinovo kućište: 1. kuća, 2. gumno (armen), 3. Šterna (cisterna), 4. pojata, 5. konjušnica, 6. cvjetnjak, 7. put kroz selo

ulaganja kako bi se takav objekt mogao dovesti u prvobitno stanje i tada odigrao, sada ne više primarnu, ulogu muzeološkog, edukativnog, a zašto ne i turističkog, eksponata budućim naraštajima koji već danas ne poznaju svoje korijene.

Velebit kao naše najveće nacionalno blago u svome krilu tezurira nekoliko napuštenih sela do kojih je gotovo nemoguće stići suvremenim prijevoznim sredstvima, te bi najprije trebalo izgraditi infrastrukturu. Tada bi ova sela bila idealna za etno-park, a danas su poznata samo planinarima i ljubiteljima prirode. Takva su sela Konjsko i Ravni Dabar nedaleko Baških Oštarija, gdje je u tamošnjoj školi otvoren planinarski dom.

Selo Dragluš, 30-ak km sjeverozapadno od Gospića, smješteno u velebitskoj pitomoj udolini skriva etno-blago ne samo u arhitekturi nego i u pokretnom materijalu te, zanemarujući da na ognjištu već dugo nije zapaljena vatra, očekujemo da će se domaćin svakog trena vratiti iz nabavke drva.

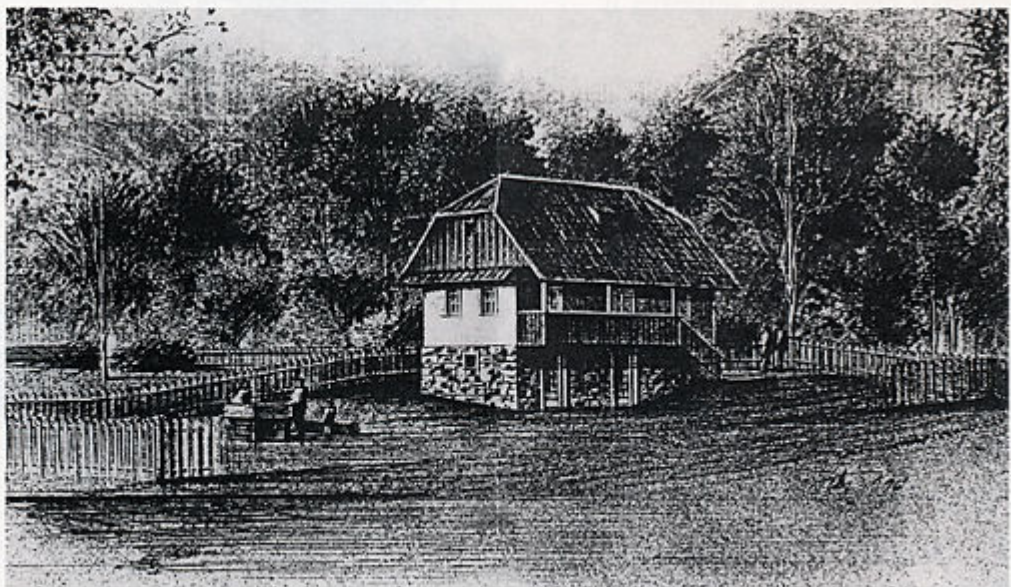
U dolini Gacke, na njezinim izvorima (općina Sinac), postoji manje obiteljskih kuća a više mlinica od kojih još samo jedna služi svojoj svrsi.

Na Krbavskom polju neki su objekti pod zaštitom, no nakon

Domovinskog rata svjedoci smo promjene strukture stanovništva koja niti zna, niti joj je u interesu očuvanje ličkog etno-bлага.

Napominjem da su pokrenuta dva projekta. Prvi je dovršen 1990. godine u suradnji Muzeja Like Gospić i Etnografskog muzeja u Zagrebu. Riječ je o preseljenju brvnare koja simulira autohtonu brvnašicu iz Nacionalnog parka Plitvička jezera. Ovaj je objekt bio dio cjeline kojom se, turizma radi, stiliziralo ličko selo i njegova arhitektura. Danas se ona nalazi u dvorištu Muzeja Like kao dio Etnografske zbirke pa je i njezin interijer ureden u skladu s ličkim materijalnim naslijedom. (I ovom prilikom se zahvaljujemo N. Gjetvaj i D. Heide.) Na žalost, brvnara je tijekom rata 1991. godine indirektno oštećena, te se sanacija ratne štete očekuje ove godine.

Drugi projekt je pokrenut 1995. godine odlukom o izgradnji Rodne kuće dr. Ante Starčevića u selu Veliki Žitnik (8 km zapadno od Gospića). Ova je inicijativa pod visokim pokroviteljstvom Predsjednika

4. Izgled obnovljene rodne kuće A. Starčevića, Veliki Žitnik.

Republike dr. Franje Tuđmana. Objekt će biti kuća zadružnog tipa u kakvoj je i stanovala obitelj-zadruga Starčević. Osnovna konstrukcija zgrade bit će od suvremenog materijala, no njezin vanjski i unutarnji izgled će u potpunosti podražavati izgled ovog tipa. Naravno, i uređenje interijera bit će u skladu s tradicionalnim.

Na kraju ću se osvrnuti na mogućnost etno-parka ili muzeja na otvorenom jer bi se upravo na ovaj način, barem segmentarno, riješio problem zaštite. Navedeno govori o potrebi jednoga takvog parka, čak i o hitnoj intervenciji, s obzirom da je riječ o gubitku i nestanku kulturnog naslijeđa jedne regije. Problem koji se ovdje javlja su, naravno, financijska sredstva ali i nerazumijevanje određenih lokalnih struktura. Mora se uzeti u obzir da je do jučer ovo područje bilo izloženo ratnim razaranja, te da bi najprije trebalo osigurati civilizacijski život preostalom stanovništvu, osnažiti gospodarstvo kako bi se stvorila osnova za napučivanje i oživljavanje Like, jer bi u protivnom ovaj prostor mogli ograditi i pokazivati u turističke svrhe kao spomenik propasti.

Idealna je prilika upravo pri obnovi voditi računa o tome da obnavljane kuće prate tradicionalno graditeljstvo prilagođeno današnjim uvjetima stanovanja. Po jednoj anketi takva ideja, na žalost, nije prihvaćena kod stanovništva bilo zbog nerazumijevanja bilo zbog straha da bi time bili oštećeni, ili, pak, stoga što Ličani tradicionalno teško prihvaćaju nove ideje.

Vrijeme nam polako istječe i što prije treba iznaći rješenje problema koji se ovdje javlja, a kojeg institucije kulture ne mogu

same riješiti bez suradnje s ostalim strukturama jer "bolje da se zatre selo nego stari običaji".

Literatura:

1. Hećimović-Seselja, M. *Tradicijski život i kultura ličkog sela Ivčević Kosa*, Mladen Seselja i Muzej Like Gospić, Zagreb, 1985.
2. Etnografska zbirka Muzeja Like, katalog, Gospić, 1990.

SUMMARY: An Ethno-Park as an Impetus to Life and Conservation in Lika

The problem of the decline and disappearance of villages in Lika, accompanied by a loss of material culture, can be traced through the unfolding of historical events, particularly over the past seventy years.

Since most of the villages are deserted, we can expect that, because of the negative demographics, the process of decline will continue. It is for this reason that an ethno-park project could be one of the forms of protecting the traditional heritage.

It could be located in one of the existing villages, some of which have partial infrastructure which would need to be completed, or in a village where it would have to be built from scratch. The greatest problem are road communications, and the geography and climate of the region make them a priority.

There is a lot of talk about village tourism, and the open-air museum project would fit perfectly into this concept, but this requires the co-ordination of the work of state and local institutions.